

Strandskogen mellan Silon och Casco – ett sångfågelseldorado in på knuten

Av ULF T CARLSSON

För en tid sedan satt jag och bläddrade i en pärm med tidningsurklipp, som hade hittats i en rivningsfastighet på Nya Kyrkogatan 20. Den hade lämnats till Evert Nyqvist av en privatperson och finns nu på kommunens bildarkiv. Det var många intressanta händelser och personer som passerade revy under mitt studerande av den gamla klippbokens innehåll. Plötsligt fångas mitt intresse av en kungörelse längst ner i högra hörnet på en sida. Klippet härstamade från Nya Kristinehamns-Posten av den 27 augusti 1927. Där kunde man läsa följande: ”Hittillsvarande avstjälpningsplatsen vid Lillheden är fr. o. m. den 1 september stängd. För avstjälpning hänvisas till ny avstjälpningsplats å Sannasidan på hamnområdet enligt där uppsatta anslagstavlor. Luktspridande avfall såsom hittills fraktas till Renhållningsverket, Gustafsberg. Hälsovårdsnämnden.”

Vill man vara lite ironisk kan man konstatera att det är tack vare detta kommunala beslut som vi i dag har fått en strandskog med ett intressant fågellev mellan Silon och Casco. Å andra sidan kan lite ironi inte förta insikten om att beslutet var början till ödeläggelsen av ett unikt våtmarksområde.

Sannaområdets natur förr och nu

Om man granskar bladet Presterud hörande till den ekonomiska kartan över Värmland från 1883–1895 finner man att Sannaområdet på den tiden bestod av ängsmark, som närmast Varnumsviken övergick i en våtmark. Förmodligen hade större delen av marken här fortfarande denna orörda karaktär när utfyllnadsfasen inleddes.

Vid en genomgång av Evert Nyqvists tidiga anteckningar finner jag följande notering från den 12 april 1934: ”Samuelsson och jag gingo utefter Sannasidan för att se om några vadare skulle hålla till där än. Ännu syntes dock inga. Men vi fingo syn på en järnsparv i skräphålan bland en massa glasbitar och bråte.” Redan på den tiden var ”skräphôla”, som området kallades i folkmun, tydligen ett begrepp. En bild som Evert Nyqvist tog på sitt tält för fågelobservationer här 1932 visar dock att våtmarken fortfarande var orörd.

Utfyllnaden av området fortskred givetvis och närmade sig med åren alltmer den för fågellivet värdefullaste delen, den av kreatur betade strandängen

och därmed också den av vadarfåglar omtyckta söndertrampade zonen mellan fastmarken och vattnet.

Läsaren må förlåta att jag, med de betande djuren i åtanke, än en gång återvänder till Everts anteckningsbok och då till den 8 augusti 1934. Jag citerar: ”Jag satt där i lugn o ro med fåglar runt om mig i flera färger och storlekar då jag plötsligt får besök av en slakteribolaget tillhörig tjur som går på bete i närheten. Efter diverse fnysningar och vädringar går han runt tältet och direkt på Sam-s vasskoja tar den på hornen trampar något på bråten och går sedan lugnt sin väg. En flock kor fortsätter förödelserna samt nosa på mitt tält. Jag satt lugnt kvar vilket kanske var bäst.” Den som fick sin koja förstörd var givetvis Gösta Samuelsson.

När jag började intressera mig för fåglar var soptippen ett givet exkursionsmål. Fortfarande fanns då en del av strandängen och våtmarken i den södra delen av området kvar. Där hörde jag för övrigt småfläckig sumphöna och gräshoppsångare för första gången. Året var 1957.

Utfyllnaden antog så småningom stora proportioner med tippning av hushållsavfall i stora illaluktande högar, där feta råttor av ansenligt format hade sitt tillhåll. Av fåglarna var det främst måsar och kråkfåglar som hade sötebrödsdagar. På tippen fanns också två gropar, där man tömde oljerester. Med jämna mellanrum eldades oljan upp! Ett av mina första inlägg i miljödebatten på lokalplanet var en insändare i Nya Kristinehamns-Posten rörande detta märkliga tilltag. I mitt inlägg ställde jag frågan: ”Brinner staden?” Mitt svar var: ”Nej, det är kommunen som eldar spillolja på tippen!”

1970 flyttades avfallshanteringen från Sanna till Strandmossen. Det olämpliga i att än en gång flytta en sådan verksamhet till en våtmark hade man då ännu inte insett.

Kortfattad beskrivning av inventeringsområdet

Att Sannatippen så småningom skulle få en renässans som ett för fåglar intressant område hade nog ingen ornitolog väntat sig. Uppväxandet av den strandskog vi i dag ser mellan Silon och Casco har gått fort. Endast lövträd förekommer. Dagens trädbestånd domineras av sälg, björk, al och hägg utan inbördes ordning. Några sälgar och någon al har rätt ansenliga dimensioner, vilket får en att tänka på grövre ekar. Särskilt värdefull för vissa fågelarter är förekomsten av döda träd och högstubbar. Vad som gör strandskogen till en så attraktiv häckningsmiljö för många sångfågelsarter är vegetationens utformning med en högrötsflora och ett flerskiktat buskbestånd.

Det parti av delområde A som ligger väster om delområde C och fotbolls-

Inventeringsområdet mellan Silon och Casco består av delområdena A (strandskogen), B (vassen) och C (utfyllnaden). Det lodräta strecket genom den västra vassen markerar att delen närmast Casco ej ingår i inventeringsområdet.

© Lantmäteriet Medgivande R50387862_160001

planerna har en annan karaktär än strandskogen. Träden är inte så grova. Flera av dem är döda. Här finns fortfarande en rest av den gamla våtmarken kvar, vilket bland annat förekomsten av vass visar. Denna del ägs av Akzo Nobel.

Delområde B består av ett östligt och ett västligt bladvassbestånd. Att observera är att vassen närmast Casco ej ingår i undersökningen.

Delområde C är ett utfyllnadsområde av olika karaktär. Längst i väster förekommer ett med grus täckt område, som är statt i igenväxning. Resten av området är lägre beläget. Här finns dels plana grusytor, dels med ruderatväxter bevuxna högar av tippmassor.

När och hur genomfördes inventeringarna?

2015 och 2016 inventerades de häckande fågelarterna inom delområdena A, B och C på kartan. 2015 genomfördes fyra undersökningar av fågellivet mellan den 21 maj och 15 juni. Det tog mellan 1 timme 05 minuter och 2 timmar att gå igenom området. 2016 ägnade jag betydligt mera tid åt fältarbetet. De tre delområdena besöktes då en gång i veckan från årsskiftet till in i augusti. Den egentliga häckfågelinventeringen ägde rum vid sex tillfällen mellan den 21 maj och den 24 juni. Inventeringstiden per tillfälle låg mellan 1 timme 40

minuter och 2 timmar 30 minuter. Dessutom gav observationer före och efter nämnda datum en del information av värde för utvärderingen av de gjorda iakttagelserna.

Rutten jag använde mig av vid inventeringen var självklar. Den gick längs strövstigen i öst-västlig riktning med start vid Silon och med avstickare till slutet av de fyra mindre stigar som leder fram till vattnet. På så sätt kom även vassområdena att inventeras. Kilen av delområde A väster om fotbollsplanerna avlyssnades både från öst- och västsidan. En inventering avslutades genom att jag gick genom delområde C, huvudsakligen på vägen som går genom detta. Innan jag nådde fram till Silon fick jag ännu en chans att inventera skogsområdet närmast denna. Under min vandring registrerade jag varje observation av de arter som var föremål för inventering genom ett streck i mitt protokoll, och för de särskilt intressanta angav jag också den mer exakta platsen för en iakttagelse.

När inventeringen var över för respektive säsong gjorde jag en utvärdering av materialet. Vad beträffar de arter för vilka jag noterat lokal gällar att två observationer måste ha gjorts på samma plats för att resultatet skall bli ett revir. För övriga arter gäller exempelvis att om de två högsta registreringarna är sju revir gäller detta antal. Är det emellertid fråga om sex resp. sju noterade revir blir siffran den lägre, d.v.s. sex revir. På grund av att det

Längs strövstigen genom strandskogen är fågelsången nästan örönbedövande i månads-skiftet maj/juni.

Foto: Ulf T Carlsson.

inventerade strandskogsområdet är långsmalt, och då den bredd på båda sidor om strövstigen som inventeraren måste täcka upp knappast torde överstiga 50 meter någonstans, anser jag att inventeringsresultatet för samtliga arter bör betraktas som tillförlitligt.

Kommentarer till några arters förekomst inom delområdena A och B

En förteckning över de arter som påträffats med säkra revir i delområdena A (strandskogen) och B (vassen) återfinns i figur 1. Som framgår av sammanställningen där inventerades inte skäggdopping och sothöna 2015. Ett antal vanligare arters uppträdande 2016 undersöktes inte heller, utan inventeringsarbetet koncentrerades detta år på de arter som jag fann vara av särskilt intresse. I det följande kommenteras några av de i figuren upptagna arternas förekomst. En eventuell rödlistning i någon av de fyra kategorierna akut hotad, starkt hotad, sårbar eller nära hotad anges också.

Art	2015	2016	Art	2015	2016	Art	2015	2016
Skäggdopping B	—	2	Trädgårdssångare	7	—	Talgoxe	3	—
Sothöna B	—	2	Svarthätta	7	—	Blåmes	2	—
Mindre hackspett	0	1	Rörsångare B	6	5	Entita	0	1
Järnsparv	0	2	Trastsångare B	0	2	Stjärtmes	1	0
Rödhake	3	—	Härmsångare	3	4	Bofink	6	—
Näktergal	2	2	Lövsångare	12	—	Grönfink	1	0
Rödvingetrast	1	0	Gransångare	0	2	Sävspurv	2	3
Björktrast	2	2	Gärdsmyg	0	4			
Koltrast	4	—	Grå flugsnappare	0	1			

Figur 1. Antalet revir av de arter som anträffats i strandskogen (utan beteckning) och i vassen (B). Ett streck anger att arten ej inventerats det aktuella året trots förekomst.

Mindre hackspett. Enligt Artportalen observerades arten vid två tillfällen våren 2015. Eftersom det förekommer en del död ved inom området var det därför inte oväntat att jag påträffade ett bo i en högstubbe av björk 2016. Rödlistad som ”sårbar”.

Järnsparv. På våra breddgradet har jag alltid förknippat förekomsten av järnsparv med täta bestånd av smågranar. Det var därför en överraskning för mig med två revirhävdande fåglar inom området 2016. Inget tyder på att arten förekommit här under häckningstid tidigare år.

Näktergal. Arten har haft en säker förekomst i strandskogen sedan flera år tillbaka. Mestadels har det rört sig om en till två sjungande exemplar. Häck-

ning ägde säkerligen rum 2016, då det skarpa varningslätet ”hiiit” hördes inom båda reviren fram emot slutet av juni och i början av juli.

Trastsångare. Hörd sjunga den 9 juni 2015. Året därpå fanns två stationära par i vassen. Även vid Casco höll en trastsångare till – dock utanför inventeringsområdet. Rödlistad som ”nära hotad”.

Gransångare. Arten förekommer med två raser i Sverige. Den nordliga häckar i lövblandad granskog och i barrblandskog ned till centrala Värmland. Den sydliga rasen föredrar däremot högvuxen lövskog med frodig undervegetation. De sydliga gransångarnas häckningsområde återfinns i de sydvästligaste delarna av landet. Denna ras har under de tre senaste decennierna ökat kraftigt i landet och

Den mindre hackspettthanan är trummsen i strandskogens fågelorkester.

Foto: Göran Ekström.

spritt sig mot norr. Med avseende på biotopen är det ingen tvekan om att det är fåglar av den sydliga rasen som 2016 hävdade revir i strandskogen.

Gärdsmyg. Från att inte alls ha förekommit under häckningstid 2015 fanns Sveriges näst minsta fågel året därefter på fyra lokaler.

Stjärtmes. Trots att som mest två par iaktogs inom området i slutet av mars fanns inget fast revir 2016 i motsats till 2015.

Rosenfink. Finns ej med i figur 1, men jag känner att jag måste ägna denna fågel en tanke. Rosenfinken är en sentida invandrare till landet. Den första konstaterade häckningen ägde rum på Fårö vid Gotland 1938. Därefter skedde en snabb spridning till betydande delar av landet. Under 1980-talet hördes den exempelvis på flera lokaler i inre delen av Varnumsviken. Sedan ungefär 1990 har arten minskat kraftigt i landet och även så i Kristinehamnstrakten. I strandskogen mellan Silon och Casco hörs numera endast något exemplar sjunga i slutet av maj för att därefter försvinna. Så var även fallet både 2015 och 2016. Det är inte utan att jag saknar den rosenröda fågeln med den klat-schiga sången. Rödlistad som ”sårbar”.

Sävsparrv. Sjunger i vass och busksnår, medan boet placeras i någon tuva på land. Rödlistad som ”sårbar”.

Det finns några arter som iakttagits i strandskogen vid enstaka tillfällen,

men som man skulle kunna tänka sig som häckfåglar här. Främst gäller det gräsand, ringduva och kråka, som observerats under häckningstid. Av arter konstaterade under annan tid på året borde främst större hackspett och träd-krypare, men kanske också nötväcka, kunna tänkas knacka på dörren.

Fågellivet inom delområde C

Mindre strandpipare och törnsångare var både 2015 och 2016 de enda arterna som hävdade revir inom delområde C. Däremot besöks det utanför häckningstid av flera småfågelarter, som exempelvis steglits, vilka födosöker i de stora bestånden av ruderatväxter. Vid de tillfällen då det förekommer stående vatten inom området söker sig en del vadarfåglar och änder till dessa.

Den mindre strandpiparen har funnits på den ursprungliga Sannatippen så länge jag kan minnas. Nu är det lilla utfyllnadsområdet dess sista tillflykt här. Ett par häckade säkerligen 2015, medan det par som året därpå fanns här inte skred till häckning eller misslyckades med denna. Torrsommaren detta år ledde till att de för arten viktiga vattensamlingarna torkade ut. Dessutom har de vegetationsfria ytorna blivit allt mindre på senare år. Risken är därför stor att den mindre strandpiparen kommer att försvinna från området. Om det funnes en rödlista för fåglar i Kristinehamns kommun skulle arten utan tvekan vara med på denna. Högst fem par torde häcka här.

Törnsångaren trivs i öppna marker med högrötsvegetation, varför det är naturligt att denna art förekommer inom delområdet. 2015 fanns här ett revir och 2016 två.

Naturligtvis kan man observera intressanta fågelarter inom de olika delområdena eller i deras närhet även utanför häckningstid – men det är en annan historia.

Fåglar i omgivningarna

Om man som fågelintresserad besöker Sannaområdet i maj och juni finns det även en del annat att titta på. Från platsen vid Silon kan man exempelvis spana in de takhäckande vitfåglarna i hamnen. Någon av fåglarna i det strandskatepar som också är bosatt där kan ofta ses proviantera på områdets fotbollsplaner.

Strövstigen genom strandskogen når på ett ställe fram till sjön. Här har man en fin utsikt över Varnumsviken. På Casco-bojarna sitter det säkerligen några storskarvar. Någon häger drar förbi ibland. Under vårflyttningen i maj kan man, om man har tur, få se gulärlor, ladusvalor och kanske också någon backsvala sitta på de av fåglarnas tyngd bugande vasstråna.

På Sannabadet finns den enda av mig kända hussvalehäckningen i staden. Ett par hade sitt bo här både 2015 och 2016. Vedupplaget vid Värmeverket hyser slutligen en av de få lokalerna för stenskvätta i tätorten.

Områdets framtid

Ett förslag till skötselplan för Sannaområdet presenterades 2005. En kärlväxtinventering och en undersökning av fågellivet bifogades. Planförslaget omfattar till mycket stor del det av mig inventerade området. Stor hänsyn har tagits till fågellivet. Det har nu snart gått elva år sedan planen såg dagens ljus, men något antagande av denna har ännu inte skett. Innan beslutet tas bör planen granskas noga så att den anpassas till nu rådande förhållanden.

2012 överlämnade WSP en rapport till kommunen, som handlade om förutsättningarna för att anlägga en våtmark för kväverening av processavloppsvattnet från Casco. Denna skulle anläggas öster om industriområdet och järnvägsspåret dit. Om projektet förverkligas skulle nya arter förmodligen adderas till Sannaområdets häckfågelfauna.

Avslutningsvis tar jag mig friheten att komma med ett önskemål. Det är att man inom delområde C gör det möjligt för den mindre strandpiparen att leva kvar där genom att skapa några mindre vattensamlingar och en större vegetationsfri grusyta i anslutning till dessa.

Litteratur

- Larsson, O. 2005. Handskriven rapport om fågelinventering inom Sannaområdet 2005. 3 sidor. Stencil.
- Nilsson, Y. 2002. *Rapport över inventering av kärlväxter och en kort beskrivning av vegetationen utmed gångstigen på f.d. Sannatippen*. 16 sidor. Stencil.
- Ohlsson, J. 2005. *Förslag till skötselplan över Sannaheden i Kristinehamn. Från soptipp till idrotts och rekreationsområde*. Park & Trädgårdskonsult I Värmland AB. Karlstad.
- Ohlsson, T. (red.). 1991. *Den äldre ekonomiska kartan över Värmland*. (Faksimilutgåva av kartor baserade på fältmätningar 1883–1895.) Utgiven av Studieförbundet Vuxenskolan, Värmlands Museum och Värmlands Hembygdsförbund i samarbete med Lantmäteriet och Nya Wermlands-Tidningen.
- Ottosson, U., Ottvall, R., Elmberg, J., Green, M., Gustafsson, R., Haas, F., Holmqvist, N., Lindström, Å., Nilsson, L., Svensson, M., Svensson, S. & Tjernberg, M. 2012. *Fåglarna i Sverige – antal och förekomst*. SOF, Halmstad.
- SOF. 2002. *Sveriges fåglar. 3:e uppl.* Stockholm.
- Svensson, S., Svensson, M. & Tjernberg, M. 2009. *Svensk fågelatlas. Vår Fågelvärld, supplement 31*. Stockholm.
- WSP. 2012. *Tekniska förutsättningar och utformning av våtmark och träbro för gc-ändamål. Slutrapport*. Karlstad.

Övrig källa

Artportalen. Rapportsystem för växter, djur och svampar.
<http://www.artportalen.se/birds>. Hämtat 30 juli 2016.